

triedny boj; 4. na ideu spoločenského pokroku, ktorého subjektom a nositeľom je revolučná aktivita revolučnej triedy, predurčenej svojou povahou tvoriť komunistickú spoločnosť. [s. 295]

Marxistická prognostika, cieľom ktorej je vytvárať projekt budúcnosti komunistickej spoločnosti, stáva sa takto jedným z prostriedkov zápasu osobnosti socialistického človeka o vlastnú budúcnosť a kvalitatívnu seba-premenu, ktorá sa takto stáva neodmysliteľnou súčasťou jeho revolučnej,

humanizačno-emancipačnej aktivity.

Na záver treba skonštatovať, že ide o prácu podnetnú, inšpirujúcu množstvom nastolenej problematiky a spôsobom, akým ju autor rieši, resp. akým je načrtnuté riešenie. Je podnetnou nielen pre teoretikov-filozofov, ale aj pre širší okruh teoretických pracovníkov jednotlivých spoločenských vied. Nepochybne je prínosom do kultúry nášho filozofického myslenia.

Vasko Kusin

O KATEGORIÁLNYCH PROBLÉMOCH MARXISTICKO-LENINSKEJ FILOZOFIE

I. S. NARSKIJ: Kategoriálne problémy marxisticko-leninskej filozofie. Pravda 1981, 328 s.

Významného sovietskeho filozofa I. S. Narského poznáme u nás najmä z dvoch prekladov jeho prác, a to *Problém protirečenia v dialektickej logike* (Bratislava 1973) a *Dialektický rozpor a logika poznání* (Praha 1972). V závere prvej z nich upozorňuje autor na svoje budúce pracovné plány zamerané predovšetkým na skúmanie novších gnozeologických problémov súvisiacich s novými kategóriami dialektickej logiky. Čiastočným splnením príslubu pre všetkých, ktorí sa tešili na ďalšie stretnutie s týmto pozoruhodným filozofom, je vydanie knihy *Kategoriálne problémy marxisticko-leninskej filozofie*. Autor v nej zhrnul výsledky bádateľského úsilia z predchádzajúcich dvoch dekád; ťažiskom predtým časopisecky publikovaných štúdií, z ktorých je kniha zostavená, ostáva oblasť niektorých základných kategórií dialektického a historického materializmu. Možno bez zveličenia povedať, že ide o najdiskutovanejšie kategórie, k interpretácii ktorých sa v poslednom čase viazali

neraz i búrlivé polemiky jednak v rámci marxistického tábora, jednak spory nepostrádajúce zreteľne ideologický podtext — s predstaviteľmi buržoáznych marxológov a revizionistov.

Kniha, ktorá je rozdelená do troch navzájom súvisiacich častí, kontinuálne súvisí s obzorom problémov vytýčených v predchádzajúcich prácach, líši sa však (už tým, že ide o súbor štúdií) širším spektrom tém. Prvá časť obsahuje štúdie zamerané na analýzu všeobecných metodologických problémov marxisticko-leninskej filozofie, druhá sústreďuje pozornosť na kategoriálny aparát dialektického a tretia zase historického materializmu.

K nesporne najaktuálnejším problémom rozoberaným v prvej časti patrí analýza predmetu a funkcie marxisticko-leninskej filozofie. Narskij sa v nej vyjadruje k vzájomnému vzťahu medzi objektívnou a subjektívnou dialektikou; medzi dialektikou prírody (a učením o hmote) a učením o ich poznaní; medzi logikou, dialektikou a

teóriou poznania; medzi formálnou a dialektickou logikou. Nesmierne pozitívnym prvkom Narského prác je úsilie precizovať základné pojmy a kategórie, rovnako ako aj určité východiskové formulácie (napr. o vzťahu vedomia a hmoty, o jednote ontologických a gnozeologických aspektov v leninskej definícii hmoty a pod.). Podobné je aj „staro-nové“ vymedzenie predmetu marxisticko-leninskej filozofie, vystríhajúce pred takým chápaním, ktoré ho redukuje na mechanický súčet, konglomerát všeobecných dialektických zákonov na dvoch najvyšších úrovniach. „Najvšeobecnejšie zákony skutočností to nie sú jednoducho »všeobecné súvislosti«, ale zákony »pohybu« od objektu k subjektu a od subjektu k objektu.“ (s. 16) Domnievame sa, že je veľmi závažné Narského úsilie včleniť poukázania na subjektovo-objektový vzťah do definície filozofie „ako vedy o najvšeobecnejších zákonoch vývinu prírody, spoločnosti a poznania, ktorá objavuje dialektický vývoj hmoty a tým aj vzájomný vzťah medzi hmotou a vedomím“. (s. 17) Práve takéto riešenie otázky predmetu marxisticko-leninskej filozofie vytvára totiž predpoklady pre správne pochopenie všetkých štruktúrnych zložiek a všetkých funkcií filozofie v ich jednote. Autor svoju tézu ilustruje na „probléme človeka“, ktorý nemožno riešiť mimo všeobecnofilozofických problémov, „mimo vzťahu bytia a poznania, reality a odrazu, spoločnosti a osobnosti, skutočnosti a ilúzie atď.“. (s. 21) Na margo marxológov a revizionistov hovorí veľmi výstižne, že marxistická filozofia „sa zaujíma nielen o človeka, ale práve v záujme človeka aj o celý svet, hoci nie je učeníom o „svete vcelku“, ak sa tým rozumie poznanie všetkého, čo vo svete existuje vo svojej konkrétnej úplnosti“. (s. 1, podč. E. F.)

Nemalú pozornosť venuje autor aj rozboru ideového odkazu klasikov, a

to najmä zo zorného uhla metodologickej, svetonázorovej a ideologickej aplikácie myšlienok Marxa, Engelsa a Lenina na problémy nastoľované súčasnosťou. Striktne odsudzuje každý pokus stavať proti sebe Marxa a Lenina, resp. „mladého Marxa“ proti „starému Marxovi“ a Lenina z *Materializmu a empiriokratizmu* proti Leninovi z *Filozofických zošitov*. Význam Leninovho prínosu pre vývoj dialektiky neredukuje na viaceré nové myšlienky a tézy v ich jednotlivosti, no zdôrazňuje celkovú koncepciu Leninových prác, koncepciu vývoja marxistickej dialektiky v jej novej etape, a to v jej boji jednak proti metafyzickej absolutizácii momentov totožnosti, zhody subjektu s objektom, jednak proti nemenej metafyzickej absolutizácii ich kvalitatívneho rozdielu. Myšlienky vyjadrené v *Materializme a empiriokriticizme*, ale aj v iných Leninových prácach sú podľa autora veľmi relevantným teoretickým a metodologickým základom kritickej analýzy súčasnej buržoáznej filozofie. Konkretizáciu tézy ilustruje na rozbere omylov štrukturalistov a „abstraktných humanistov“ pri ich interpretáciách vzťahu a vzájomného pôsobenia subjektívneho a objektívneho v sociálnej činnosti. Východiskom kritických rozborov oboch spomínaných buržoáznych smerov je, ako ukazuje Narskij, práve Leninova myšlienka o nevyhnutnosti organického spájania analýzy objektívnej dialektiky určitej spoločenskej situácie s analýzou činnosti osobností. Autor — a akiste nie bez súvislostí aj so súdobými problémami — vyzdvihuje myšlienku, že pre Lenina bol práve problém vnútornej jednoty všeobecných objektívne determinovaných zákonitostí a masovej a individuálnej tvorivosti tým najakútnejším praktickým problémom.

Z gnozeologického hľadiska sú podnetné Narského štúdie venované Marxovej a Engelsovej interpretácii

procesu poznania a jeho vzťahu k praxi. Striktne v nich odmieta akékoľvek pokusy o umelé vnášanie protikladov medzi „marxovskú“ a „engelsovskú“ koncepciu (uvádza ako príklad názory G. Wettera a niektorých prispievateľov časopisu Praxis); zdôrazňuje, že otázka, či v marxistickej teórii poznania je dôležitejšia kategória praxe alebo kategória odrazu, je nezmyselná. Začlenenie kritéria praxe do teórie poznania znamená predovšetkým to, akcentuje Narskij, že Marx chápal poznanie „ako aktívny, tvorivý proces, budujúci teóriu skutočnosti *na základe skutočnosti samej*“ (s. 118, podč. E. F.) Pri analýzach Engelsovho prínosu do teórie poznania upozorňuje autor najmä na význam, aký pripisoval Marxov spolupracovník dialektickej povahe odrazu, a tak vyvracia absurdné tvrdenia marcusovsko-sartrovského a adornovského typu o „dvoch“ filozofiách vnútri marxizmu — o Marxovom aktívnom učení o človeku a proti nemu stojacom Engelsovom pasívno-nazeravom učení o hmote.

Nemenej podnetnými sú aj úvahy o problematike kategórie pravdy, v ktorých sa Narskij zameriava najmä na skúmanie mnohoúrovňovitosti väzieb, vzájomného pôsobenia a prenikania, nesmiernej zložitosti vzťahu medzi absolútnou a relatívnou pravdou. Zaujímavé sú analýzy o vzťahu dialektickomaterialistického chápania pravdy a „teórie korešpondencie“. Základný rozdiel vidí Narskij v tom, že dialektickomaterialistická interpretácia pravdy „podstatne inak charakterizuje vzťah adekvátnosti medzi pravdou a poznávaným bytím tak z hľadiska procesu, ako aj z hľadiska jeho výsledkov: dialektická adekvátnosť znamená relatívnu zhodu, v rámci ktorej sa pohyb od relatívnych právd k absolútnym dosahuje prostredníctvom protikladov“ (s. 153) V súvislosti s aktívnymi diskusiami v rámci marxistickej gnozeológie si zaľúži pozor-

nosť Narského kritiku tendencií redukovať všetkých „nositeľov“ predikátov pravdivosti iba na súdy, t. j. popierať pravdivosť foriem zmyslového poznania (konceptie rozpracovávané napr. v súčasnosti v NDR), rovnako ako aj kritiku tendencií odvodzovať povahu právd v závislosti od jazyka, v ktorom sú vyjadrené. Narskij zdôrazňuje nezávislosť dialektickomaterialistického pojmu pravdy od zvoleného jazyka napriek tomu, že od neho závisí forma tohto vyjadrenia. Vysvetľujúc štruktúru relatívnej a absolútnej pravdy, vyčleňuje autor štyri významy subjektívnosti formy pravdivého, t. j. obsahovo objektívneho poznania a tri významy pojmu „absolútna pravda“. Subjektívnosť v danom prípade spočíva podľa neho v relatívnosti, nepresnosti, neúplnosti pravdivých poznatkov v jednotlivých etapách poznania a v ohraničenosti podmienok vymedzujúcich oblasť aplikácie týchto poznatkov. Pri analýze pojmu „absolútna pravda“ pokladá za dôležité rozlíšiť absolútne úplné poznanie všetkého jestvujúceho od súhrnu momentov absolútneho v sústave relatívnych právd a od tzv. „večných“ právd.

Časť venovanú problémom dialektického materializmu uzatvárajú state, v ktorých autor skúma kategóriu náhody a v ktorých podrobuje kritike analýze novopozitivistický výklad kategórie kauzality. Pojem náhodnosti, ktorý vymedzuje v zmysle stochastického priesečníka n masových procesov, je podľa neho nevyhnutný pre všetky druhy (vrátane sociálneho) výskumov, poznanie sa nemá vyhýbať náhodnostiam, zdôrazňuje autor, ale „konkrétne skúmať ich determinovanosť, v ktorej je vzájomné vyvažovanie druhom dialektického protirečenia a využívať výsledky tohto skúmania na ovládnutie prírodných síl a vôbec v cieľavedomej sociálnej činnosti“ (s. 211)

V poslednej časti knihy sú sústreďené Narského štúdie osvetľujúce metodologický význam Marxovho *Kapitálu*. Rozbor Marxových „pracovných postupov“ tu slúži ako východisko pre úvahy o vzťahu formálnej a dialektickej logiky, o vzťahu subjektívnej (Narskij rozlišuje dva jej druhy) a objektívnej dialektiky a napokon aj o všeobecnosti použitia metódy *Kapitálu* ako účinného nástroja na odstraňovanie mystifikácie skutočností ako prostriedku poznávania objektov v ich súvislostiach a vývinovom pohybe, ako metódy poznávania skutočných dejín vecí. S dielom K. Marxa sú späté aj Narského rozbor kategórií „ľudskej prirodzenosti“, „odcudzenia“, sledované jednak v ich genéze počas historického vývoja filozofie, jednak v konfrontácii so súdobou nemarxistickou (najmä existencialistickou a náboženskou filozofiou. Posledná, rozsahom nevelká, no metodologicky a nemenej aj ideologicky závažná je stať venovaná analýze etických kategórií v no-

vopozitivistickej filozofii, v ktorej autor podrobil kritike a objektívnemu zhodnoteniu Ayerovu koncepciu rozpracovanú v knihe *Jazyk, pravda a logika* — „eudaimonizmus“ M. Schlicka a „emotivistickú“ koncepciu Ch. Stevensona. Novopozitivistická etika je podľa neho „etapou na ceste procesu sebazničenia buržoáznej etiky, je výrazom hlbokého rozčarovania niektorých buržoáznych ideológov z ich vlastnej ideológie“. (s. 319)

Narského kritika buržoáznych filozofických koncepcií je vecná a objektívna, predkladané projekty na rozpracovávanie otvorených problémov v rámci marxistickej filozofie sú výsledkom úspešného dlhodobého systematického bádania. Knižné vydanie jeho štúdií predstavuje preto významný príspevok a sľubný stimul pre plodné diskusie a ďalšie tvorivé rozvíjanie kategoriálnych problémov marxisticko-leninskej filozofie.

Etela Farkašová

PUBLIKÁCIA O MODELOVANÍ FILOZOFICKÉHO POZNANIA

N. P. AKSENOV, *Specifika i principy grafičeskogo modelirovanija filosofskogo znaniya*, Čeljabinsk 1980, 250 s.

V systéme disciplín marxizmu-leninizmu i v systéme špecializovaných vedeckých disciplín pri formovaní tvorivého myslenia a vysokých morálnych kvalít mladej generácie i všetkých pracujúcich osobitná úloha patrí marxisticko-leninskej filozofii. V procese rozvíjania jej základných pojmov, kategórií a zákonov i v procese výučby treba hľadať ďalšie tvorivé prístupy a dosahovať vyššiu efektívnosť.

Jednou z metód skvalitnenia a zefektívnenia výučby a rozvíjania jej vlastnej problematiky je dôslednejšia a sústavnejšia realizácia prin-

cípu názornosti v širšom zmysle. Sem zahrňujeme najmä modelovanie, grafické modelovanie, konštruovanie štruktúrno-logických schém a používanie symbolov.

Názornosť vo výučbe filozofie inkluďuje množstvo špecifických problémov, ktoré doteraz boli riešené iba sporadicky. Abstraktnosť filozofie, ktorá operuje všeobecnými pojmami, neumožňuje v celom rozsahu využiť skúsenosti z konkrétnych vied, a preto každý, kto vstúpi na bojové pole názorného vysvetľovania marxisticko-leninskej filozofie, najmä kto sa pokúsi túto problematiku systematicky